

Райнер Марія Рільке
Сонети до Орфея
(переклав Микола Бажан)

Частина перша

I

Ось дерево звелось. О виростання!
О спів Орфея! Співу повен слух
І змовкло все, та плине крізь мовчання
новий початок, знак новий і рух.

Виходять звірі з лісової тиші,
покинувши кубельця чи барліг;
вони, либонь, зробилися тихіші
не з остраху, не з хитрощів своїх,

а з прислухання. Рев, скавчання, гам
змаліли в їх серцях. Їм за пристанок
недавно ще була маленька хижа,

де крилася жадливість їхня хижа
і де при вході аж хитався ґанок, —
там ти воздвиг їх прислухання храм.

II

В мені немов жило дівчатко гоже
і вибігло, зачувши ліри спів,
саянувши крізь вуаль весільних днів,
у вухах в мене примостило ложе

й заснуло там. Все стало сном її, —
все, що мене вражало, наче диво.
побачені дерева, луки, ниви,
всі ці далекі і близькі краї.

Вона снить світом. Як, співучий боже,
ти, всупереч самій, її створив?
Поглянь: вона звелася, хоч вві сні.

Де смерть її? Чи знайдеш ти мотив,
докіль не вб'ють її твої пісні?
Де зникло з мене?.. те дівчатко гоже...

III

Бог це зумів, та чи пройти людині
крізь вузькість ліри так, як бог-співець?
Двоїться мисль. На схрещенні сердець
не зводять Аполлонові святині.

Той спів, якого вчиш, не пожадання,
не клич сягти досяжних ще вершин.
Спів — здобич бога. Спів — це існування.
А як же нам, коли оберне він

І землю, й зорі вбік на нашу путь?
Не буде, хлопче, добре задля тебе,
як спів тобі розірве рот, — забудь,

що ти співав. Час одзвуки всі витер.
По-іншому співають насправді треба.
Не подих в пустку. Віддих в бога. Вітер.

VII

Славити! Слави обранець спливе
вгору із надр, як руда — з брил мовчання.
Серце його — о давильні стискання —
людям вино витискає живе.

Звуку пісень його порох не вкриє,
якщо на божий співатиме лад.
Скрізь — виноградник і скрізь — виноград,
що на осонні південному зріє.

Ні королі, перетлілі в труні,
слави його не принизять, ані
тіні богів не дадуть на образу.

Він є одним з вічносущих гінців,
котрий приходить до Брами Мерців,
овочів славних тримаючи вазу.

XVII

Старче, отам, в глибині
світобудови,
б'ють джерела потайні,
коренів схови.

Сурми, шоломи, щити,
чвари могутні,
люди — як люті брати,
діви — як лютні...

З віттю сплелася віть,
тьма — по всім ширу.
Хто там? О йдіть... ідіть...

Хай ще бредуть по лісах. —
Той же, що верху досяг,
вже зводить ліру.

XVIII

Двигіт нового — його
чуєш ти, Пане?
Це — передвістя того,
що в світі стане.

В дужій цій гуркотні
звуки зникають,
тільки машини одні
вславлень чекають.

Глянь,— двигуни
крутяться мстиво і люто,
щоб нас здолати й знебути.

З нас набираючись сили,
нам же тоді збайдужіло
служать вони.

XIX

Всесвіт є змінний, немов
хмари несталі:
гине довершене знов
в часу проваллі.

Попри всю змінність тривоги,
троп у безкрає,

пісня почнеться,— вже бог
ліру тримає.

Є непізнанні жалі,
смерті незнана є суть,
марне бажання — збагнуть
тайни любові.
Тільки пісні на землі
сяють, святкові.

XX

Пане, що можу — скажи ти мені —
скласти тобі на посвяту і я?
Спогад мій давній про день навесні,
вечір в Росії, і луг, і коня...

Десь із села приблукав він, сиваш,
сплутаний путами по ногах,
щоб на лугах ночувать пустон?аш;
хльоскає гриви розхристаний змах

шию його в такт буянню снаги,
грубо вгамованій в прагненні мчать.
Як його крові ключі клекотять!

Як він вслухається в шир навкруги!
Чує й співає,— ввімкни в круг билин
образ цей.
Є посвятою він.

Частина друга

II

Майстер, на аркуш поглянувши радо,
в ньому вже бачить твір
здійснений свій,
так от в собі відбиває й свічадо
посміх дівочий, єдиний, святий;

так воно мірить ранкове проміння
й сяйво смеркове послужливих свіч.
Згодом у подих реальних облич
падають тільки відбитки світіння.

Що наші очі змогли розпізнати
в прискові огнища довго жаркому?
Образ життя, що минуло навік.

Земле, чи змірив хто-будь твої втрати? —
Тільки отой, чия пісня, мов крик,
вславила серце, рожденне в усьому.

VI

Ти царюєш, трояндо,— для людства за давніх сторіч
просто келихом тонкогранчастим була ти,
а для нас ти — це цвіт незліченно багатий,
до кінця невичерпна річ.

Ти зі свого багатства на вбра?нні пишаєшся вбранням,
тільки з сяйва складається тіло твоє;
в тебе кожна пелюстка є всяких прикрас відкиданням,
запереченням всякого одягу є.

Нам твій запах упродовж століть
був твоїм найсолодшим найменням,—
він в повітрі, як слава, і зараз бринить.

Ми не знаємо й досі, як зветься по-справжньому він,
І вертаємо в згадках до нього, й з натхненням
в нього молим собі довгожданих годин.

XII

Зажадай переміни. Хай племінь тебе надихне,
якщо річ, загордівши од зміни, тебе уникає;
творчий дух, що накреслює й ревно майструє Земне,
у накресленні явищ одні лиш пунктири вбачає.

Ціпеніє усе, що себе замикає в бутті,—
де воно заховається, вкрите наплинулим жахом?
Зачекай,— все тверде зачепіє ще більш в майбутті.
Леле! Молот незримий підноситься змахом!

Хто спроможен, мов ключ, розливатись,— того
і здобуте пізнання осяйно крізь простори творчі веде,
де кінець може стати початком, початок — кінцем.
Всякий про?стір щасливий — він син або внук розставання.
Навіть Дафна, змінючись в лавра гілля молоде,
вже як лавр, тоді прагне, щоб зробився ти вітерцем.

XXVIII

Прийди і відійди. Сливе дитя,
враз дотанцюй фігуру того танцю
небесних зір, в якому наостанці
перемагаєм хоч на мить буття,

що нами владно править. Ти звелась,
заслухавшись в далекий спів Орфея.
Ти з тих часів стривожена якась
і мало не чужа для нас душею,

коли вагалось дерево, — чи йти
вслід за тобою там, де він співа,
де, наче сховок, звуки ліри чути.

Туди знайшла путі прекрасні ти,
бо прагнула до світел торжества
лице і кроки друга обернути.

XXIX

Чуєш, друже незлічених далів,
як твій подих ширить дальшу даль?
З-під дзвіниці похмурих порталів
продзвени. Твоє терзання й жаль —

дужче за тутешній почастунок.
Будь же завше в зміні днів і дій.
Що таке болючий досвід твій?
Стань вином, якщо згирчавів трунок.

Вийди в ніч, в надмірних чарів час,
зупинись на почувань межі,
жди на дивних зустрічей пришествя.

Хай земне тебе зречеться враз,—
— я течу,— землі тоді скажи,
вимови воді струмливій: — Єсть я.

Додаток

I

(Переклав Микола Лукаш)

Устало древо. О гінке зростання!
Орфей співа. О вгору вольний гон!

І вмовкло все. І з того от мовчання
Постав новий зачин, новий закон.

Із лісу, що у лагоді світлішав,
Ринули звірі з леж своїх і гнізд;
Не лютъ їх гнала і не хижий хист,
Не ляк їх упокорив і утишив,

А слухання, вчування. Рев і рик
Змалів їм у серцях. І де допіру
Хіба яка хибарочка у хащах

Хилялася до первісних слухащих,
Де темна хіть чаїлась потай миру,—
Їм храм воздвиг співливий чарівник.